



Med Kant mot ulikhet

Et demokratisk reformargument

With Kant against Inequality

A Democratic Reform Argument

Kjartan Koch Mikalsen

Førsteamanuensis, Institutt for filosofi og religionsvitenskap, NTNU

Mikalsen har tidligere publisert arbeider om statssuverenitet og betingelsene for rettferdige mellomstatlige relasjoner, om demokrati og rettsstat, om fornuft og offentlighet, samt om politisk legitimitet.

Kjartan.mikalsen@ntnu.no

Sammendrag

Med utgangspunkt i Kants rettsfilosofi, tar jeg til orde for at rettferdig maktutøvelse krever økonomisk omfordeling. Mot den vanlige oppfatningen om at Kants politiske tenkning mangler økonomiske implikasjoner, viser jeg hvordan republikanske fortolkninger av hans rettsfilosofi lykkes i å rekonstruere en overbevisende argumentasjon til fordel for offentlig fattigdomsbekjempelse. Jeg viser også hvordan de økonomiske implikasjonene av Kants teori går ut over offentlig støtte til fattige. Som institusjonelle frihetsbetingelser, har stater en plikt til å fjerne hindringer for demokratisk selvlovgivning. Det er rimelig å betrakte økonomisk ulikhet som en slik hindring. Offentlig fattigdomsbekjempelse er derfor utilstrekkelig. For å utøve politisk makt på en rettferdig måte, må offentlige myndigheter også iverksette tiltak for å minke gapet mellom de rikeste og de fattigste.

Nøkkelord

Demokrati, ulikhet, rettferdighet, Kant, legitimitet, politisk frihet, fattigdom

Abstract

Taking Kant's philosophy of right as my starting point, I defend the view that just exercise of political power requires economic redistribution. Against the common view that Kant's political thinking has no economic implications, I argue that republican interpretations of his philosophy of right succeed in reconstructing a cogent argument in favor of public poverty relief. I also argue that the economic implications of Kant's theory extend beyond public support of the poor. As freedom-enabling institutional structures, states are obliged to remove hindrances to democratic self-legislation. It is reasonable to consider economic inequality as such a hindrance, and so public provisions for the poor is not enough. In order to exercise political power in a just way, public authorities must also take measures to reduce the gap between the richest and the poorest.

Keywords

Democracy, inequality, justice, Kant, legitimacy, political freedom, poverty

De siste 40 årene har vært preget av økende ulikhet i inntekt og formue. Denne utviklingen finner vi på tvers av land i alle deler av verden, med unntak av land som alltid har hatt stor grad av økonomisk ulikhet (Piketty, 2020, s. 20ff). Bør vi betrakte denne utviklingen som et problem? I denne artikkelen vil jeg ta til orde for at svaret på dette spørsmålet er ja. Med

utgangspunkt i Kants rettsfilosofi, vil jeg argumentere for at en stat forpliktet på prinsippet om borgernes frihet og likhet har en plikt til å bekjempe økonomisk ulikhet.¹

Mange vil nok betrakte Kant som en lite opplagt våpendrager i kampen mot økende ulikhet. Det er ikke uvanlig å hevde, som Wolfgang Kersting, at «Kant's legal and political equality lacks all economic implications and social commitments; it cannot be used to justify the welfare state and to legitimize welfare state programmes of redistribution» (Kersting, 1992a, s. 153). Problemet med denne påstanden er imidlertid at Kant, i rettslærens andre del om offentlig rett, eksplisitt tilskriver offentlige myndigheter en rett til å skattlegge med henblikk på å forsørge fattige. Han skriver dessuten at denne retten har opphav i en plikt som statens overhode har overtatt fra folket (Kant, MdS 6:325f).² Tekststedet er velkjent blant Kantforskere, og det viser at i alle fall Kant selv mente prinsippet om rettslig og politisk likhet hadde økonomiske implikasjoner. Samtidig er det sprikende meninger om hvordan tekststedet skal forstås.

Jeg vil i det følgende knytte an til det man kan kalle en republikansk tolkning, som forankrer plikten til å forsørge fattige i statens rasjonale som institusjonell mulighetsbetingelse for valgfrihet i samsvar med allmenne lover.³ I tillegg til å vise at dette er en overbevisende tilnærming, vil jeg vise at Kants rettsfilosofi har økonomiske implikasjoner ut over plikten til å forsørge fattige. På bakgrunn av den republikanske tolkningen, foreslår jeg et demokratisk reformargument mot ulikhet. De normative føringene i rettslæren krever, etter min oppfatning, at vi adresserer store økonomiske forskjeller som et politisk problem. Tanken er i korthet at enhver stat, som institusjonelt rammeverk for rettmessig frihetsutøvelse, har en plikt til å fjerne hindringer for demokratisk selvlovgivning,⁴ samt at store økonomiske forskjeller utgjør en slik hindring. For å kunne nærme oss en stat organisert ut fra prinsippet om alle borgeres frihet og likhet, er det ikke nok bare å sørge for de som økonomisk sett er dårligst stilt. Offentlige myndigheter må også iverksette tiltak rettet mot å minke gapet mellom topp og bunn i det økonomiske hierarkiet.

Artikkelen er strukturert i fire deler. I del 1 forklarer jeg hvorfor det kan være vanskelig å få en offentlig plikt til å forsørge fattige til å gå i hop med sentrale premisser i Kants rettsfilosofi. I del 2 redegjør jeg for den republikanske tolkningen med henblikk på å vise at den gir en overbevisende redegjørelse for at offentlige myndigheter har en slik plikt. I del 3 presenterer jeg det demokratiske reformargumentet mot ulikhet. I del 4 problematiserer og forsvarer jeg det demokratiske reformargumentet i lys av Kants skille mellom aktive og passive borgere.

1. Fortolkningsproblemet

Det er ikke opplagt hvordan Kant kan rettferdiggjøre offentlige velferdsordninger og økonomisk omfordeling uten å komme i konflikt med sentrale premisser i sin egen moralfilo-

-
1. Takk til Kristian Skagen Ekeli, Ingeborg Hjorth, Øystein Lundestad og en anonym fagfelle for nyttige innspill og diskusjoner i forbindelse med arbeidet med denne artikkelen
 2. Henvisninger til Kant er gjennomgående i henhold til pagineringen i akademiutgaven av hans samlede verker. Jeg benytter meg av følgende tekster og forkortelser: *Über den Gemeinspruch: Das mag in der Theorie richtig sein, taugt aber nicht für die Praxis* (1793) = G, *Zum ewigen Frieden* (1795) = ZeF, *Die Metaphysik der Sitten* (1795) = MdS og *Der Streit der Facultäten* (1798) = SdF.
 3. Jeg forholder meg her i hovedsak til Weinrib (2003), Varden (2006) og Ripstein (2009, s. 267ff), som alle forsvarer en slik lese måte.
 4. At Kants rettsfilosofi har demokratiske implikasjoner er ikke ukontroversielt, men heller ikke et nytt syn innen Kantforskningen. Se for eksempel Maus (1994), Eberl (2008), Thiele (2008) og Weinrib (2019) for demokratiske lesninger av Kant. Se Habermas (1996) for en lesning som gjør Kant til en autoritær statsteoretiker.

sofi.⁵ Hans sterke betoning av frihet kan i utgangspunktet synes å gi lite spillerom for at staten omfordeler økonomiske ressurser. Ifølge Kant er statens primære oppgave å forene den enkeltes frihet med friheten til alle andre man ikke kan unngå å samhandle med. Slik forening krever likhet for loven og like muligheter i konkurransen om posisjoner. Ulikhet i materielle besittelser lar seg derimot forene med personers likhet som rettssubjekter (Kant, G 8:291f). I innledningen til rettslæren heter det dessuten at rettsbegrepet kun angår forholdet mellom de valg mennesker tar, og ikke forholdet mellom den enkeltes valg og andres behov (Kant, MdS 6:230). Det virker slik sett ikke urimelig å anta at Kant har lite å bidra med når det kommer til kritikk av ulikhet eller forsvar for offentlige velferdsordninger.

Det er dessuten verdt å understreke at når Kant benekter at rettsbegrepet angår forholdet mellom den enkeltes valg og andres behov, så er dette på ingen måte en vilkårlig vurdering, men en konsekvens av rettens relasjonelle karakter. Ulikt etikken, som påbyr obligatoriske formål, er rettens anliggende ifølge Kant ytre relasjoner mellom personer som kan påvirke hverandre gjennom sine valg. Etikken klargjør betingelsene for etisk god handling, mens rettsfilosofien klargjør betingelsene for at «den enkeltes valg kan forenes med den andres valg i samsvar med en allmenn frihetslov» (Kant, MdS 6:230).⁶ I likhet med ønsker, kan behov imidlertid tilskrives personer uavhengig av deres relasjon til andre. Og siden behov er utilstrekkelige for å etablere ytre relasjoner mellom personer, så kan de heller ikke gi selvstendig grunnlag for juridiske plikter eller rettigheter.⁷ Det kan derfor ikke være fattiges behov i seg selv som begrunner statens plikt til å understøtte dem gjennom skattlegging av mer velstående borgere.

I lys av rettens avgrensning til ytre frihetsrelasjoner mellom personer, kunne det være nærliggende å tenke at Kant forsvaret en minimalstat av den typen Robert Nozick tar til orde for. I så fall skal statens myndighetsfunksjoner være begrenset til det som kreves for å beskytte individers ukrenkelige frihetsrettigheter, mens økonomisk omfordeling kun er legitimt i form av markedstransaksjoner eller privat veldedighet (Nozick, 1974). Men slik ser altså ikke Kant selv på saken. Etter hans oppfatning har staten ikke bare rett til, men en plikt til å sørge for fattige. Det er rimelig å anta at denne plikten, i likhet med alle andre plikter, viser til noe som gjelder med moralsk nødvendighet. Antagelsen støttes av at Kant tar opp skattlegging for omfordelingsformål i forbindelse med en diskusjon av de rettigheter som følger av rettstilstandens natur (Kant, MdS 6:318ff). Dette tyder på at han ser på velferdspolitiske hensyn som en integrert del av betingelsene for at den enkeltes frihet kan forenes med friheten til alle andre. Kan han påstå dette uten motsigelse?

Ifølge ett tolkningsforslag kan vi forstå statens plikt som et moralsk ansvar for borgernes velferd, analogt med borgernes personlige plikt til å hjelpe andre som befinner seg i en vanskelig situasjon. Dette er en type tolkning som Allen D. Rosen går inn for (1993, s. 173ff). Onora O'Neill (1989, s. 230 ff) forsvaret en lignende posisjon, om enn ikke like direkte i tilknytning til det aktuelle tekststedet hos Kant. Tanken er i grove trekk at den samme type betraktninger som utelukker en maksime om å aldri hjelpe personer i nød, også utelukker lovgivning som ikke tar hensyn til borgernes behov eller velferd. Som lovgivende vilje må folkets allmenvilje være forenlig med den enkeltes fornuftige vilje. Og siden en fornuftig vilje ikke kan ville allmenngjøringen av en maksime om å nekte andre hjelp, kan den heller

5. Kants moralfilosofi har to hoveddeler: En rettslære, som angår ytre, juridisk lovgivning, og en dydslære, som angår indre, etisk lovgivning. I denne artikkelen bruker jeg termene «moralfilosofi», «moral» og «moralsk» som uddifferensierte overbegreper for begge disse delene. Jeg bruker termene «etikk» og «etisk» for å vise til dydslæren.

6. Min oversettelse.

7. Valg manifesterer seg derimot nødvendigvis i noe ytre ettersom valg innebærer å ta i bruk midler for å nå mål. Derfor kan valg, i motsetning til ønsker og behov, sies å være av direkte rettslig betydning. Jf. Weinrib (2010, s. 211). Se også Varden (2006, s. 262).

ikke ville offentlige lover som nekter andre hjelp. Følgelig kan staten sies å ha en plikt overfor fattige borgere, tilsvarende den enkeltes velgjørenhetsplikt overfor andre mennesker.

Problemet med denne tankegangen er at den ikke tar tilstrekkelig høyde for at statens plikt til å forsørge fattige er en problemstilling som angår rekkevidden av statens legitime makt. Det underliggende spørsmålet er hva som rettferdiggjør at offentlige myndigheter med tvang tar fra noen og gir til andre. Dette er et spørsmål som ikke kan besvares med henvisning til vår etiske velgjørenhetsplikt. Kants etikk kan ha mye å bidra med som en lære om personlig dyd, men den har ingenting å fortelle oss om statens legitime makt – verken med henblikk på grunnlaget for legitim maktutøvelse eller med henblikk på hvor langt slik makt strekker seg. Dette er rettsfilosofiens domene. Hos Kant ligger statens berettigelse i at den fungerer som institusjonell mulighetsbetingelse for at den enkeltes valg skal la seg harmonere med andre personers frihet i samsvar med allmenne lover. Tilsvarende må juridiske lover og offentlige tiltak begrunnes i hensynet til gjensidighet i ytre frihetsrelasjoner mellom borgere. Dette utelukker at velgjørenhetsplikten og hensynet til de fattiges velferd kan begrunne offentlig omfordeling av goder, for en slik begrunnelse innfører et ikke-relasjonelt moralsk formål som er et fremmedelement i rettsfilosofien.

Et annet problematisk tolkningsforslag begrunner offentlige velferdsordninger i hensynet til statens stabilitet og sikkerhet. Blant andre Wolfgang Kersting og Mark LeBar tenker seg at Kants rettsfilosofi kan åpne for omfordeling i offentlig regi i den grad dette bidrar til å opprettholde staten (LeBar, 1999; Kersting 1992a, s. 164n7). Ifølge deres fremstillinger beror statens rolle som garantist for frihet i noen grad på borgernes allmenne tilfredshet, mens allmenn tilfredshet på sin side forutsetter at staten understøtter de som ikke kan forsørge seg selv. Store sosiale spenninger og klasseforskjeller kan medføre destabilisering, og må derfor motvirkes gjennom offentlige overføringer fra de som har til de som ikke har.

Problemet med denne tankegangen er at den ikke forklarer hvorfor skattlegging med henblikk på å sørge for fattige er en moralsk plikt. Ved å gi en instrumentell begrunnelse ut fra kontingente nyttehensyn, får statens forpliktelse overfor de fattige karakter av å være et hypotetisk imperativ heller enn noe som gjelder med moralsk nødvendighet. Dette passer dårlig med Kants pretensjon om å formulere rettslæren som en moralsk-praktisk doktrine basert på a priori prinsipper (Kant, MdS 6:218).

I lys av problemene med disse to tolkningsforslagene, går det an å formulere to krav til en gangbar redegjørelse for statens plikt til å sørge for fattige. For det første må den være forenlig med rettsbegrepets avgrensning til ytre frihetsrelasjoner. For det andre må den forklare hvorfor statens plikt til å sørge for fattige følger av den indre moralske logikken i rettslæren. Når jeg i det følgende velger å slutte meg til et tredje, republikansk tolkningsforslag, så er det blant annet fordi det synes å tilfredsstillе begge disse kravene.

2. Den republikanske tolkningen

Ifølge den republikanske tolkningen, kan plikten til å forsørge fattige knyttes til statens håndheving av et system for privat eiendomsrett. Håndheving av rettigheter til ytre besittelser er en vesentlig del av statens rolle som institusjonell frihetsbetingelse. Samtidig kan et offentlig sanksjonert system for privat eiendomsrett føre til at noen ender opp uten egne midler. Dermed havner de i et avhengighetsforhold til andre som er uforenlig med den enkeltes rett til valgfrihet i samsvar med allmenne lover. Skal staten lykkes i å forene den enes frihet med frihet for alle, er den derfor nødt til å sørge for fattige borgere.

Et viktig premiss for den republikanske tolkningen er det Kant omtaler som vår medfødte rett til frihet. Denne retten beskriver han som en rett til uavhengighet fra andres vil-

kårlige valg, for så vidt som slik uavhengighet kan forenes med alle andres frihet i samsvar med allmenne lover (Kant, MdS 6:237f). Det er rimelig å oppfatte frihetsforståelsen innbakt i denne beskrivelsen som beslektet med det republikanske begrepet om frihet som ikke-dominans: «the condition under which you live in the presence of other people but at the mercy of none» (Pettit, 1997, s. 80). I henhold til denne forståelsen består politisk frihet i en uavhengig status vis-à-vis de personene vi på ulike vis omgås og samhandler med. Frihet i samsvar med allmenne lover er slik sett å betrakte som en bestemt form for gjensidig uavhengighet. Det er snakk om en kvalitet ved vår relasjon til andre, og ikke et mål på mengden av valgmuligheter vi har. Vi er frie om vi kan gjøre egne valg uten å måtte innrette oss etter hva andre mener vi bør gjøre. Og i den grad våre valg ikke medfører vilkårlige inngrep i andre personers frihet, har vi også rett til å gjøre disse valgene. Dette er kjernen i Kants rettsprinsipp: «Enhver handling er *rett* hvis den, henholdsvis dens maksime, er slik at enhver sin vilkårlige frihet kan bestå sammen med alles frihet i samsvar med en allmenn lov» (Kant, MdS 6:230).⁸

Et annet viktig element i den republikanske tolkningen er tanken om at frihet som gjensidig uavhengighet kun er mulig innen rammen av en rettsstilstand med offentlige myndighetsinstanser som gir, anvender og håndhever lover. Kun der slike instanser finnes, kan vi omgås uten å krenke hverandres rett til frihet.⁹ I fravær av offentlige myndigheter vil vi derimot stå i et avhengighetsforhold til hverandre som nødvendigvis er problematisk – et forhold der den enkeltes frihet til å velge beror på andres vilkårlige valg. Med Anna Stilz kan man derfor si at statens institusjoner etablerer moralske bakgrunnsbetingelser for frihet som gjensidig uavhengighet (Stilz, 2009, s. 54).

Det kan være på sin plass å påpeke at retten til gjensidig uavhengighet på ingen måte innebærer et krav om å være upåvirket av hva andre gjør. Siden alle er frie til å velge, så er situasjoner der andres valg forhindrer oss fra å gjøre det vi vil, ikke uvanlige. Eksempelvis kan de valg andre gjør forhindre oss fra en time hos frisøren til det tidspunktet vi ønsker eller fra å gå på en bestemt konsert. Slike hindringer berører ikke vår status som gjensidig uavhengig med mindre de samtidig berører vår evne til å velge og forfølge de mål vi vil. Retten til å velge fritt er ikke en rett til å lykkes med alt man setter seg fore, men en rett til å stå i en bestemt type relasjon til andre. Vår uavhengighet er intakt selv om andre reserverer vårt foretrukne tidspunkt hos frisøren eller kjøper den siste billetten til konserten. Det fortoner seg annerledes om hindringer skyldes at en annen person holder oss fanget som gissel eller stjeler pengene våre, for begge deler er vilkårlige inngrep i vår rett til å velge i samsvar med allmenne lover.

Med dette har vi allerede berørt temaet eiendomsrett, for penger er blant de tingene vi kan ha eierskap til. Som rettskategori viser eiendomsrett til ting som eksisterer uavhengig av vår egen kropp og person, men som vi likevel kan ha eksklusiv disposisjonsrett over. Enten det er snakk om penger eller andre gjenstander, så kan eiendom betraktes som en del av vår evne til å gjøre frie valg. Valg forutsetter midler til å gjennomføre det vi velger, og disposisjonsrett over ytre ting er nettopp å besitte midler vi kan benytte til å velge det ene eller det andre. Motsatt vil mangel på eiendom forhindre oss fra å velge visse ting. Uten penger forblir konsertopplevelsen ren ønsketenkning.

Til forskjell fra vår rett til frihet, som er medfødt og uavhendelig, er alle våre rettigheter til ytre objekter kontingente. Siden de beror på handlinger der vi tar ting i besittelse, kunne

8. Min oversettelse.

9. Jeg kan av plasshensyn ikke gå inn på begrunnelsen for denne påstanden her. Se Weinrib (2003, s. 807ff), Varden (2008) og Ripstein (2009, s. 145ff) for redegjørelser som skiller seg litt fra hverandre i detaljene, men som likevel følger samme hovedlinje.

alle våre ervervete rettigheter¹⁰ i prinsippet tilhørt andre enn oss selv. At ervervete rettigheter er kontingente, betyr imidlertid ikke at eksempelvis privat eiendomsrett er uten forbindelse til vår medfødte rett til frihet. I diskusjoner om offentlige myndigheters rett til å omfordele til gunst for de som har minst, antas det av og til at en slik rett forutsetter en såkalt «tynn» forståelse av eiendomsrett. Tanken synes å være at staten har en moralsk rett til å regulere økonomisk aktivitet fordi det angivelig ikke er noen vesentlig sammenheng mellom den enkeltes frihet og fri disposisjon over privat eiendom.¹¹ Kant må nødvendigvis avvise et slikt skille mellom frihet og eiendomsrett. Som nevnt, kan fri disposisjonsrett over ytre objekter ses på som en del av vår evne til å velge fritt. I en verden der ytre objekter kan tas i besittelse uten å krenke andres rett til frihet, må det være mulig å gjøre slike objekter til sine egne. Noe annet ville innebære en vilkårlig og urettmessig forhindring av frihet (Kant, Mds 6:250; Ludwig, 2002, s. 175f). Det er derfor en viktig statlig oppgave å legge til rette for ervervelse og bruk av ervervelser på en måte som går i hop med alles rett til frihet i samsvar med allmenne lover. Og etter Kants oppfatning er slik tilrettelegging strengt tatt mulig kun innenfor rammene av et offentlig sanksjonert system for eiendomsrett.¹² Samtidig er det etableringen av et offentlig sanksjonert system for eiendomsrett som ifølge den republikanske tolkningen gir opphav til plikten til å forsørge fattige, nettopp for å hindre at borgere uten eiendom havner i et urettmessig avhengighetsforhold til bemidlede borgere.

Problemet offentlige velferdsordninger skal løse, henger sammen med at et system for privat ervervelse av eiendom regulert og håndhevet av staten muliggjør ujevn akkumulering av begrensede ressurser. Gjennom enkeltpersoners akkumulering kan noen få ende opp med mye, mange med relativt lite, og noen med ingenting. Gitt et slikt utfall vil en stat uten velferdsordninger medføre sanksjonering av et økonomisk system der enkelte står uten midler til fri disposisjon. I et slikt system vil den eneste lovlige måten fattige kan få tilgang til nødvendige midler på, være gjennom andre personers velvilje og generøsitet. Den som er henvist til å støtte seg på privat veldedighet, lever imidlertid på andres nåde. Han eller hun er prisgitt andres vilkårlige velvilje, og derfor ufri i sine relasjoner til andre. Ifølge den republikanske tolkningen betyr dette at staten kan fungere som institusjonell frihetsbetingelse kun hvis den sørger for at alle borgere har rettslig garantert tilgang til egne midler, for uten en slik garanti sanksjonerer den et system for privat eiendomsrett som ikke lar seg forene med retten til gjensidig uavhengighet (Weinrib, 2003, s. 815f; Varden, 2006, s. 270; Ripstein, 2009, s. 274).

Denne måten å forstå plikten til å forsørge fattige på, knytter omfordelingsspørsmål til spørsmålet om statens legitimitet, det vil si dens rett til å utøve politisk makt innenfor et gitt territorium. Som offentlig myndighet handler staten på vegne av alle borgere betraktet som helhet. Offentlige lover og forordninger skal representere «folkets forente vilje» (Kant, Mds 6:313f) eller en allmennvilje i Rousseaus forstand. For å kunne representere en allmenn lovgivende vilje for et folk som helhet, kreves det at staten beskytter mot avhengighetsrelasjoner i konflikt med prinsippet om valgfrihet i samsvar med allmenne lover (Peterson, 2008, s. 238f). Dette innebærer at ingen instans kan representere alle personer på et gitt territorium uten noen form for omfordeling mellom de som har og de som ikke har. En stat som tillater at fattige er økonomisk avhengige av andre, kan med andre ord ikke fungere som

10. I tillegg til eiendomsrett, regner Kant med to andre former for ervervete rettigheter. Dette er kontraktsrett og statusrett (Kant, Mds 6:247f).

11. For en diskusjon av en slik «tynn», i kontrast til en «tykk», forståelse av eiendomsrett, se Brennan og Tomasi (2012).

12. Jf. den ovennevnte tanken om statlige institusjoner som moralske bakgrunnsbetingelser for gjensidig uavhengighet.

legitim offentlig myndighet for alle dem som samhandler på dens territorium. Heller enn å være et institusjonelt rammeverk for gjensidig uavhengighet, etablerer den et system preget av urettmessige avhengighetsrelasjoner.¹³

Ved å begrunne plikten til å forsørge fattige med utgangspunkt i statens funksjon som institusjonell frihetsbetingelse, synes den republikanske tolkningen å tilfredsstille de to kravene til en gangbar redegjørelse som jeg formulerte avslutningsvis i forrige del. Det er ifølge denne tolkningen ikke de fattiges velferd eller behov i seg selv, men ufriheten som følger av å mangle egne midler som rettferdiggjør offentlige velferdsordninger. Heller enn å realisere et ikke-relasjonelt moralsk gode, handler slike ordninger om å lage et sikkerhetsnett som hindrer urettmessige avhengighetsforhold. Som tolkning og begrunnelsesstrategi går dette godt sammen med rettsbegrepets avgrensning til ytre frihetsrelasjoner mellom personer.

Den republikanske tolkningen forklarer dessuten hvorfor statens ansvar for de fattige følger av den indre moralske logikken i rettslæren. Offentlig støtte til fattige utgjør ifølge denne tolkningen et nødvendig vilkår for at alle borgere kan stå på like fot og for at staten kan være en allmenn lovgivende vilje for et folk som helhet. Gitt statens funksjon som institusjonell frihetsbetingelse, tilsier dette at etablering av offentlige velferdsordninger er en moralsk plikt, og ikke bare klokskapsforanstaltninger begrunnet i hensynet til statens stabilitet og sikkerhet.

Når det gjelder nivået på de ytelsene staten må gi fattige, så har offentlige myndigheter et visst spillerom ifølge den republikanske tolkningen. Tolkningen gir oss et rammeverk for å vurdere problemstillinger knyttet til fattigdom, men uten å spesifisere hvor omfattende velferdssystemet skal være. Det grunnleggende prinsippet er at staten må bevare alle borgeres status som gjensidig uavhengige. Ut over dette, tilfaller det offentlige myndighetsinstanser å utforme detaljene i velferdssystemet på en måte som er gagnlig med tanke på de konkrete økonomiske og sosiale forholdene som råder i den enkelte stat (Ripstein, 2009, s. 284f).

Forstått som del av betingelsene for rettmessige frihetsrelasjoner, retter offentlige velferdsordninger seg ikke nødvendigvis mot ulikhet som politisk problem. Argumentasjonen har så langt dreid seg om statens plikt overfor fattige. Den rettferdiggjør etableringen av et sikkerhetsnett som forhindrer urettmessig avhengighet, men den adresserer ikke som sådan spørsmålet om å minske gapet mellom de som har mest og de som har minst. Det kunne slik sett være nærliggende å tenke at Kants rettslære innebærer en karakteristisk borgerlig variant av det som på norsk har blitt omtalt som «terskelteori».¹⁴ Tanken ville i så fall være at det er moralsk betydningsfullt å sikre de dårligst stilte nok til å leve sine liv uten å være prisgitt andres velvilje, men at omfordeling ut over dette ikke er en offentlig oppgave. Omfordelingspolitikk burde handle om å bekjempe fattigdom, og ellers ikke bry seg med økonomiske forskjeller mellom folk som befinner seg over fattigdomsterskelen.¹⁵ Jeg tror ikke dette er en nødvendig følge av den republikanske tolkningen. I neste del vil jeg derfor vise at de normative føringene i Kants rettsfilosofi gjør det mulig å identifisere ulikhet som et politisk problem.

13. Som Varden (2006, s. 271) påpeker, vil det i et slikt system ikke finnes politisk frihet, for Kants relasjonelle frihetsforståelse innebærer at ingen kan være fri uten at alle er det.

14. Jeg henter termen «terskelteori» som oversettelse av *sufficientarianism* fra Pedersen (2016).

15. Dette er en praktisk konsekvens som ikke trenger følge direkte av terskelteori. Se Frankfurt (1987, s. 22). Som Pedersen (2016, s. 310) påpeker, skjer likevel en slik kobling mellom teori og praksis av og til når politikere fremmer synspunkter som kan minne om terskelteori.

3. Det demokratiske reformargumentet

Så vidt meg bekjent, diskuterer ikke Kant noe sted hvorvidt det er tillatelig at offentlige myndigheter, ut over å løfte de dårligst stilte, også omfordeler for å bidra til mindre ulikhet. Sentrale ideer i hans rettsfilosofi synes likevel å gi grunnlag for slik omfordeling. For å vise dette, vil jeg gripe til Kants idé om en opprinnelig kontrakt, forstått som et prinsipp for demokratisk reform, og argumentere for at stor økonomisk ulikhet er i strid med dette prinsippet. Tanken er grovt sett følgende: Som demokratisk reformprinsipp, innebærer kontraktsideen en plikt til å endre forhold ved en stats lovgivningsprosedyrer hvis de er til hinder for folkets politiske selvlovgivning. Det er dessuten rimelig å anta at stor grad av ulikhet hindrer borgernes likhet i deres rolle som lovgivere. Maktutøvelse i tråd med demokratiske idealer krever derfor omfordeling som sikter mot å redusere økonomiske forskjeller.

Det demokratiske reformargumentet mot ulikhet forutsetter et viktig skille mellom statens legitimitet og statens rettferdighet. En stats *legitimitet* viser til dens moralske *rett* til å utøve politisk makt innenfor grensene av eget territorium. For så vidt som en stat er legitim, har den rett til å pålegge privatpersoner som befinner seg innenfor disse grensene forpliktelser gjennom rettslige normer vedtatt av lovgivende, fortolket av dømmende og iverksatt av utøvende myndighet. En stats *rettferdighet* viser på sin side til moralske *plikter* som påfaller legitime makthavere. Ifølge Jacob Weinrib, kan disse pliktene knyttes til Kants idé om en opprinnelig kontrakt, som innebærer et ideal om en rettsorden der alle borgeres frihet forblir uforminset (Weinrib, 2019; Kant, MdS 6:316, G 8:302). Slik Weinrib, etter min mening overbevisende, utlegger dette idealet om rettferdig maktutøvelse, krever det kontinuerlig reform i retning lover som er liberale med henblikk på innhold og demokratiske med henblikk på prosedyrene for vedtak (Weinrib, 2019, s. 636, 638).

Det liberale aspektet ved ideen om en opprinnelig kontrakt innebærer et ideal om en rettsorden der lovene er begrunnet i prinsippet om borgernes gjensidige uavhengighet. Idealet krever at lovene griper inn i borgernes mulighet til å velge fritt kun i den grad det er påkrevd for å beskytte dem som frie og like personer. Borgerne skal ikke behandles som umyndige barn, men ha frihet til å søke lykken ut fra eget forfødtbefinnende så fremt slik frihet ikke forminsker andre personers frihet til å søke sin lykke der de tror de kan finne den (Kant, G 8:290f).

Det prosedurale idealet om demokratisk lovgivning er imidlertid viktigere i vår sammenheng. Dette idealet skal forstås som et ideal om politisk selvlovgivning basert på fordeling av ulike myndighetsfunksjoner mellom ulike statsorganer. Demokrati, slik jeg bruker termen, viser med andre ord ikke til den antikke demokratiforståelsen, der kravet om maktfordeling er fraværende. Kant kritiserer som kjent det antikke, atenske demokratiet for å være en despotisk styreform uten et grunnleggende institusjonelt skille mellom lovgivende, utøvende og dømmende myndighet (Kant, ZeF 8:352). I likhet med Rousseau, markerer han avstand fra demokrati i denne forstand ved å omtale sitt statsideal som republikansk. Det er likevel rimelig å karakterisere dette idealet som demokratisk, fordi det innebærer at folket som helhet skal være lovenes utspring (jf. Kant MdS 6:313f, SdF 7:90f). Under forutsetning av at lovgivende, utøvende og dømmende myndighet er institusjonelt adskilte, krever det republikanske statsidealet at alle statens borgere skal ha reell mulighet til å ta del i lovgivningen på like vilkår. Selv om ikke-demokratiske lovgivningsprosedyrer kan etablere en rettsordning som gjør det mulig for privatpersoner å omgås hverandre som gjensidig uavhengige, så tilfredsstillende slike prosedyrer likevel ikke idealet om politisk styring i harmoni med alle borgeres frihet. Med henblikk på relasjonen mellom styrende og styrt, begrenser både autokratiske og aristokratiske prosedyrer for lovgivning noen borgeres frihet til frihet i rollen som rettssubjekter. Kun demokratiske lovgivningsprosedyrer tillater

borgerne i fellesskap å fungere som lovgivere for de lovene de selv er bundet av. Det påfaller derfor politiske ledere å reformere lover og ordninger som hindrer borgerne fra likeverdig deltakelse i felles lovgivningsprosesser.

I tråd med den republikanske tolkningen jeg forsvarte i forrige del, kan man si at statens *legitimitet* blant annet beror på at den sørger for fattige borgere. Tilsvarende kan man si at statens *rettferdighet* blant annet beror på at den utjevner økonomisk ulikhet, for det er gode grunner til å anta at slik ulikhet i betydelig grad spiller negativt inn på mulighetene til likeverdig politisk deltakelse. Selv i stater der alle voksne formelt sett har like rettigheter til å stemme, stille til valg, organisere seg partipolitisk eller delta i det offentlige ordskiftet, vil store økonomiske forskjeller med stor sannsynlighet medføre at de rikeste dominerer de politiske prosessene som fører frem til lovvedtak. Studier av sammenhengen mellom borgeres preferanser og politiske beslutninger i USA viser at i spørsmål der lavinntektsgrupper og høynntektsgrupper står mot hverandre, har rike borgeres preferanser mye å si for hvilke beslutninger som tas, mens preferansene til fattige borgere ikke spiller noen rolle i det hele tatt (Gilens, 2005; Bartels, 2008). Preferansene til borgere med medianinntekt ser ut til å påvirke politiske utfall noe mer enn preferansene til borgere i nederste desil, men sammenlignet med effekten av hva øverste desil ønsker, er også deres preferanser forholdsvis ubetydelige med henblikk på hva som blir besluttet. Dette tyder på at det særlig er de fordelene noen har i kraft av å befinne seg øverst i det økonomiske hierarkiet som hindrer vår likhet som lovgivere.

Økonomiske ressurser lar seg omsette i politisk makt på flere måter relatert til ulike aspekter ved demokratiske prosesser. De kan brukes til å skaffe seg innflytelse på formelle beslutningsprosesser, kontrollere den politiske agendaen, påvirke offentlig meningsdannelse eller legge begrensninger på offentlige myndigheters reelle handlingsrom (Christiano, 2012).¹⁶ Eksempelvis kan pengesterke private aktører, gjennom økonomisk støtte til partier eller personer som stiller til valg, skaffe seg gjentjenester i form av fordelaktig lovgivning og lettere tilgang til politiske beslutningstakere. Uavhengig av eventuelle baktanker med slik støtte, kan de rikeste givne dessuten skaffe seg urimelig innflytelse på den politiske dagsordenen, fordi deres foretrukne partier eller kandidater gis bedre odds til å vinne frem. Ved å bruke penger på viktige premissleverandører for det offentlige ordskiftet, har samfunnets rikeste i tillegg mer enn andre anledning til å påvirke diskusjonene som leder frem mot politiske beslutninger. Ikke minst kan store økonomiske aktører påvirke politiske beslutninger i kraft av den betydningen deres investeringer har for sysselsetting og økonomisk utvikling i et land eller en region.

I lys av de rikestes mulighet til å utøve uforholdsmessig stor innflytelse på politiske prosesser og beslutninger, er det rimelig å påstå at stor grad av ulikhet ikke lar seg forene med likeverdig demokratisk deltakelse, og at store økonomiske forskjeller derfor er i strid med samfunnskontrakten, forstått som ideal om rettferdig maktutøvelse. Nå kan man selvsagt tenke seg tiltak som begrenser muligheten til å dominere det politiske liv ved hjelp av økonomiske midler uten at tiltakene samtidig sikter mot å redusere ulikhet. I forbindelse med sin diskusjon om hvordan man kan sikre en rimelig realverdi av like politiske friheter, nevner John Rawls eksempelvis offentlig finansiering av valg, begrensninger på valgkampbidrag, likere medietilgang for alle, samt regulering av tale- og pressefriheten (Rawls, 2003, s. 236). Slike korrigerende tiltak kan nok tenkes å begrense skadevirkningene i noen grad. Det er likevel lite trolig at det går an å begrense de rikestes innflytelse på en effektiv måte uten å angripe problemet ved roten, det vil si ved å omfordele med sikte på å gjøre økonomiske

16. For bruk av Christianos analyse på norske forhold, se Pedersen (2019a).

forskjeller mindre. Så lenge store økonomiske forskjeller er en grunnbetingelse for politisk styring, vil det finnes måter de rikeste kan gjøre sin økonomiske kjøttvekt gjeldende på.

Det er spesielt vanskelig å se hvordan man kan forhindre at de mektigste økonomiske aktørene innskrenker offentlige myndigheters reelle handlingsrom. Den som har mulighet til å påvirke sysselsettingsnivå og økonomisk utvikling gjennom sine investeringer, kan legge føringer for politiske beslutninger på en måte som ingen andre kan. Faren for at store virksomheter velger å omdisponere sine midler på en ugunstig måte, kan være nok til at beslutninger med bred folkelig støtte ikke tas. I noen tilfeller trengs det ikke engang trusler om utflytting, rett og slett fordi politiske beslutningstakere foregriper eventuelle negative reaksjoner fra store aktører (jf. Christiano, 2012, s. 250). Man bør heller ikke undervurdere muligheten til å dominere offentligheten gjennom bruk av penger på pr-arbeid og ideologiproduksjon, tross eventuelle rettslige reguleringer som skal sikre medietilgang for alle. Det er sannsynlig at den som har mest penger å bruke på finansiering av interesseorganisasjoner, tenketanker eller lobbyister, også har størst anledning til å skaffe seg politisk innflytelse.

Gitt at store økonomiske forskjeller er et hinder for like muligheter til å påvirke de politiske beslutningene som tas, er det ikke tilstrekkelig å omfordele kun for å bekjempe fattigdom. Offentlige myndigheter må også omfordele med henblikk på å redusere ulikhet, slik at de rikestes anledning til å dominere det politiske liv begrenses. Samfunnskontraktens ideal om demokratisk lovgivning lar seg kort og godt ikke forene med en situasjon der noen, i kraft av sin økonomiske tyngde, gis større politisk innflytelse enn andre.

Det er samtidig verdt å merke seg at store økonomiske forskjeller ikke undergraver retten til å utøve politisk makt, selv om stor grad av ulikhet innebærer et avvik fra demokratiske idealer. Som et aspekt ved idealet om rettferdig maktutøvelse, forutsetter kravet om reform i retning demokratisk lovgivning at staten er legitim, for tilstedeværelsen av en legitim relasjon mellom styrende og styrt er kravets relevansbetingelse. Der legitime maktrelasjoner ikke finnes, kan idealer om rettferdig maktutøvelse heller ikke anvendes. Det demokratiske reformargumentet lar seg derfor forene med Kants påstand om at personers likhet som rettssubjekter kan gå sammen med stor ulikhet i materielle besittelser,¹⁷ for argumentet angår rettferdighet i den vertikale relasjonen mellom styrende og styrt, og ikke horisontale relasjoner mellom privatpersoner. For så vidt som noen innehar legitime myndighetsposisjoner, er de like fullt forpliktet til å jobbe for en rettsorden som i størst mulig grad forener makt og frihet. Finnes det ubegrunnede frihetshindringer i en stats forfatning, er maktutøvere forpliktet til å igangsette endringer som sikter mot å fjerne hindringene så langt det lar seg gjøre. Dette gjelder også hindre for likeverdig deltakelse i politisk lovgivning, og store økonomiske forskjeller er altså ett slikt hinder.

Det er et åpent spørsmål hvor mye og på hvilken måte økonomiske ressurser må omfordeles for å unngå at ulikhet undergraver demokratiske idealer. En mulig konsekvens av det demokratiske reformargumentet er at økonomisk aktivitet må omorganiseres og ta form av eierskapsdemokrati eller liberal sosialisme (jf. Rawls, 2003, s. 219ff). Jeg tror likevel det er grunn til å være forsiktig med å trekke bastante konklusjoner om hvilke konkrete ordninger man i siste instans bør sikte mot. Både eierskapsdemokrati og liberal sosialisme innebærer radikale endringer, også om man sammenligner med velferdsstatskapitalisme etter nordisk modell. Det vil være en lang vei å gå, og endringer må foretas steg for steg innenfor rammene av det som til enhver tid er praktisk gjennomførbart. Med stegvise endringer kan

17. Kant fremmer denne påstanden i en passasje der temaet er samfunnsmedlemmenes likhet som undersätter, det vil som privatpersoner med tvangsrettigheter i relasjon til hverandre, og ikke i deres relasjon til offentlige myndigheter. Se Kant (G 8:291f).

imidlertid forutsetningene for et reformprosjekt forandre seg på uforutsette måter før man når det målet man opprinnelig siktet mot. Detaljerte fremtidsvisjoner har med andre ord begrenset verdi, fordi de konkrete ordningene man på ett tidspunkt ser for seg kan bli mindre relevante underveis i prosessen. Det synes derfor mer hensiktsmessig å ta utgangspunkt i de faktiske økonomiske og sosiale forholdene som gjelder her og nå, for så å vurdere hvordan disse best kan forbedres i lys av det generelle prinsippet om at økonomiske forskjeller ikke bør være større enn at de er forenlige med borgernes likhet som lovgivere. Med henblikk på våre hjemlige norske forhold, ville for eksempel innskjerping av formueskatten og gjeninnføring av arveavgiften være forsiktede steg i riktig retning.¹⁸ Begge deler fremstår som effektive og lett gjennomførbare tiltak mot økonomisk ulikhet.

4. En mulig innvending: Kants skille mellom aktive og passive borgere

Det er mulig å innvende mot det demokratiske reformargumentet, at Kant har heller tvilsomme meritter som forsvarer av demokratisk selvlovgivning. Spesielt gir Kants diskusjon av borgerrollen grunnlag for å stille seg spørrende til de angivelige demokratiske implikasjonene av rettsfilosofien hans. Ifølge hans beryktede distinksjon mellom aktive og passive borgere, er stemmeretten og retten til politisk deltakelse forbeholdt personer som ikke tjener noen andre. Selv om alle mennesker skal behandles som frie og like rettssubjekter, forutsetter deltakelse i offentlig lovgivning at man er økonomisk uavhengig av andre privatpersoner (Kant, G 8:295, MdS 6:314f). Slik sett kan det virke rimelig å hevde at Kant slett ikke forfekter demokrati, men heller går inn for en statsform der det vesentlige er at alle har like sivile rettigheter, mens borgernes likhet som lovgivere er mindre viktig. Og om dette er tilfelle, rammes også det demokratiske reformargumentet mot ulikhet, for da kan ikke demokratiske hensyn anføres som moralsk grunnlag for omfordelingspolitikk med sikte på mindre økonomiske forskjeller.

Blant Kants eksempler på passive borgere finner man lærlinger, barn, kvinner, vedhuggere, huslærere og leilendinger. Disse kontrasteres med handelsmenn, håndverkere, offentlige tjenestemenn, skolelærere og forpaktere, som er eksempler på aktive borgere (Kant, G 8:295, MdS 6:314f). Denne inndelingen av ulike samfunnsgrupper har blitt kritisert for å være både illiberal og udemokratisk (Ellis, 2008, s. 87). Ifølge enkelte innebærer den først og fremst en fordomsfull favorisering av eiendomsbesittere og personer med samme klassebakgrunn som Kant selv (Kersting, 1992b, s. 357; Mendus, 1992, s. 174). Det er liten grunn til å underslå det problematiske ved Kants inndeling. Samtidig er det fullt mulig å forstå inndelingen i passive og aktive borgere på en måte som er forenlig med demokratiske idealer og det demokratiske reformargumentet mot ulikhet.

Kant påpeker selv at begrepet om en passiv borger synes å motsi borgerbegrepet som sådan (Kant, MdS 6:314). Som borger av en stat er man del av et politisk fellesskap konstituert av felles institusjoner og felles lover med opphav i ens egen lovgivende vilje (Kant, MdS 6:314, 316). Det kan derfor virke ulogisk at noen borgere er henvist til en passiv status uten rett til politisk deltakelse. Det virker også urimelig at staten innfører en forskjell mellom mennesker som står i kontrast til den enkeltes medfødte rett til frihet. Statens berettigelse er forankret i denne retten, som ifølge Kant innebærer retten til å stå i en likhetsrelasjon der ingen har anledning til å forplikte andre til mer enn det andre har anledning til å

18. Demokratisk likhet er ikke det eneste hensynet som taler til fordel for arveavgift og innskjerpet formueskatt. For en mer omfattende argumentasjon til støtte for begge tiltakene, se Pedersen (2019b), spesielt kapitlene 9 og 10.

forplikte dem selv (Kant, MdS 6:237). Det er slik sett ikke helt enkelt å forene skillet mellom aktive og passive borgere med ideen om en rettstilstand der enhver gjenfinder sin naturlige frihet uforminsket i avhengighet av offentlige lover (Kant, MdS 6:316).

Gitt disse problemene, hvorfor overhode innføre skillet? Ved å gjøre økonomisk uavhengighet av andre privatpersoner til kriterium på aktivt borgerskap, peker Kant på en konflikt mellom lovgiverrollen og det å stå i en avhengighetsrelasjon til andre. I rollen som lovgivere er det borgernes oppgave å bidra til lovgivning for en helhet bestående av frie og likeverdige individer. Siden en offentlig lovgiver, som kilden til alle legitime tvangslover, skal fungere som en allmenvilje for alle borgere, er det vesentlig at de som tar del i lovgivningen stemmer upartisk og ikke med henblikk på partikulære særinteresser. Problemet med private avhengighetsrelasjoner er i denne sammenhengen at den som står i en annens tjeneste har spesielle grunner til å stemme partisk. Dels kan det handle om at man har en kontraktsmessig forpliktelse til å fremme interessene til den man tjener (Kant, MdS 6:360f). Dels kan det handle om at man har egeninteresse av at det går godt for den man selv avhenger av. Selv sagt har også den som ikke er avhengig av andre privatpersoner anledning til å stemme partisk med henblikk på egne interesser. Som uavhengig står vedkommende likevel friere til å stemme ut fra egen overbevisning om hva som best tjener det politiske fellesskapet. Faren ved å gi personer som lever i avhengighet stemmerett, er at de på grunn av sin stilling i praksis fungerer som stemmekveg for den de avhenger av. Dermed risikerer man også at økonomiske styrkeforhold påvirker politiske maktforhold ved at den med flest personer knyttet til eget hushold får størst innflytelse over lovgivningen.

Denne begrunnelsen for å ekskludere store samfunnsgrupper fra politisk deltakelse løser ikke alle problemer. Den svarer for eksempel ikke på hvorfor ingen kvinner skal ha stemmerett når det samtidig finnes kvinner som er økonomisk uavhengige (Maliks, 2014, s. 109). Siden man aldri kan utelukke at lovgivere stemmer ut fra egeninteresse, synes det også problematisk at kun uavhengige borgere får lov til å stemme. Det er i alle fall lite opplagt at interessekonflikter innad i gruppen av uavhengige borgere er av større betydning enn interessekonflikter mellom uavhengige og avhengige borgere.

Samtidig viser begrunnelsen at det ikke er nødvendig å tilskrive Kant autoritære holdninger eller transsynte borgerlige fordommer for å forklare at han reserverer stemmeretten til visse grupper. Reservasjonen er et svar på underliggende samfunnsmessige forhold som vil forpurre demokratiske lovgivningsprosesser også ved allmenn stemmerett. Kant gjør det dessuten klart at han regner det som problematisk at noen voksne borgere er avskåret fra å ta del i statens lovgivning ved å understreke at enhver person må ha anledning til å opparbeide seg status som aktiv borger. Lovgivning som forhindrer slik sosial mobilitet er etter hans oppfatning i konflikt med naturlige frihetslover og borgernes likhet (Kant, MdS 6:315).

Kant sier lite om hva kravet om at alle skal kunne oppnå aktivt borgerskap mer nøyaktig medfører av plikter for offentlige myndigheter. Det er mulig å tolke kravet konservativt, som et krav om at driftige personer skal ha lov til å jobbe seg ut av avhengighet, og slik skaffe seg rett til politisk deltakelse. Det er også mulig å tolke kravet progressivt, som et krav om at staten skal legge til rette for at alle borgere kan bli uavhengige, aktive borgere.¹⁹ Ifølge denne tolkningen er det ikke tilstrekkelig at staten lar være å sanksjonere standshierarkier som hindrer sosial mobilitet. Staten må også etablere betingelser for at alle borgere, uansett utgangsposisjon, kan ta del i statsstyret på like fot.

19. Dette skillet mellom en konservativ og en progressiv tolkning finner man hos Varden (2006, s. 272) og Weinrib (2008, s. 15).

Den progressive tolkningen synes å ha mest for seg i lys av kontraktsideen forstått som prinsipp for rettferdig utøvelse av politisk makt. Hvis en stat sanksjonerer et økonomisk system som forårsaker urettmessige avhengighetsrelasjoner mellom privatpersoner, så er det utilstrekkelig at den samme staten begrenser seg til kun å avskaffe arvelige privilegier og standshierarkier. I den grad staten selv medvirker til sosiale relasjoner i konflikt med de moralske kravene forbundet med legitim maktutøvelse, er det rimelig å kreve at offentlige myndigheter aktivt tar grep som gjør det mulig for alle å oppnå en selvstendig sosial posisjon (Varden, 2006, s. 272f; Weinrib, 2008, s. 15ff). Slik sett trenger vi ikke forstå Kants skille mellom aktive og passive borgere primært som et prinsipielt forsvar for en sterkt begrenset stemmerett. Skillet kan snarere ses på som en kritikk av kontingente samfunnsforhold i konflikt med demokratiske prinsipper. Heller enn å undergrave det demokratiske reformargumentet mot ulikhet, kan det bidra til å styrke argumentet for offentlige velferdsordninger som beskytter borgere mot å leve i avhengighet av andres velvilje. Tanken er i så fall at private avhengighetsforhold må forhindres, ikke bare av hensyn til vår rettmessige relasjon til andre personer, men også av demokratiske hensyn, ettersom sosial status har implikasjoner for retten til politisk deltakelse. Kun dersom offentlige myndigheter legger til rette for at alle kan leve i uavhengighet fra sine medborgere, utøver de politisk makt i tråd med plikten til å nærme seg en rettstilstand der borgerne er underlagt lover de har gitt seg selv i fellesskap.

5. Konklusjon

Jeg har i denne artikkelen tatt til orde for at Kants rettsfilosofi kan tilskrives betydelige økonomiske implikasjoner. Rettsfilosofien gir ikke bare grunnlag for en offentlig plikt til å understøtte fattige, men også en offentlig plikt til å omfordele med henblikk på å redusere ulikhet. I tilslutning til en republikansk fortolkning, har jeg vist hvordan plikten til å understøtte fattige lar seg forene med Kants sterke betoning av frihet og den tilhørende avvisningen av at personers behov i seg selv er rettslig relevante. Jeg har også bygd videre på den republikanske fortolkningen ved å foreslå et demokratisk reformargument mot økonomisk ulikhet. Tanken bak dette argumentet er at begrunnelsen for å etablere et økonomisk sikkerhetsnett for fattige angår vilkårene for legitim maktutøvelse, mens offentlige tiltak mot økonomisk ulikhet angår vilkårene for rettferdig maktutøvelse. For å utøve legitim makt, må politiske myndigheter sørge for de som ikke har. For å utøve makt på en rettferdig måte, må politiske myndigheter bekjempe ulikhet som ledd i en kontinuerlig reform henimot idealet om demokratisk selvlovgivning.

Selv om Kants beryktede skille mellom aktive og passive borgere kunne vært et skjær i sjøen for det demokratiske reformargumentet, så innebærer det ikke nødvendigvis et prinsipielt forsvar for sterke begrensninger av stemmeretten. Det er like rimelig å forstå skillet som en kritikk av samfunnsforhold som hindrer likeverdig demokratisk deltakelse. Og i så fall er inndelingen i aktive og passive borgere forenlig med det demokratiske reformargumentet mot ulikhet.

Referanser

- Bartels, L. (2008). *Unequal Democracy – The Political Economy of the New Gilded Age*. Princeton: Princeton University Press & Russell Sage Foundation.
- Brennan, J. & Tomasi, J. (2012). Classical Liberalism. I D. Estlund (red.), *The Oxford Handbook of Political Philosophy* (s. 115–132). Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195376692.013.0006>
- Christiano, T. (2012). Money in Politics. I D. Estlund (red.), *The Oxford Handbook of Political Philosophy* (s. 241–257). Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195376692.013.0013>
- Eberl, O. (2008). *Demokratie und Frieden. Kants Friedensschrift in den Kontroversen der Gegenwart*. Baden-Baden: Nomos.
- Ellis, E. (2008). *Provisional Politics – Kantian Arguments in Policy Context*. New Haven & London: Yale University Press. <https://doi.org/10.12987/yale/9780300125221.001.0001>
- Frankfurt, H. (1987). Equality as a Moral Ideal. *Ethics*, 98(1), 21–43. <https://doi.org/10.1086/292913>
- Gilens, M. (2005). Inequality and Democratic Responsiveness. *Public Opinion Quarterly*, 69(5), 778–796. <https://doi.org/10.1093/poq/nfi058>
- Habermas, J. (1996). *Between Facts and Norms – Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Kant, I. *Gesammelte Schriften*, Bd. 1-22. Preussische Akademie der Wissenschaften.
- Kersting, W. (1992a). Kant's Concept of the State. I H.-L. Williams (red.), *Kant's Political Philosophy* (s. 143–165). Chicago: The University of Chicago Press.
- Kersting, W. (1992b). Politics, freedom, and order: Kant's political philosophy. I P. Guyer (red.), *The Cambridge Companion to Kant* (s. 342–366). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/ccol0521365872.012>
- LeBar, M. (1999). Kant on Welfare. *Canadian Journal of Philosophy*, 29(2), 225–249. <https://doi.org/10.1080/00455091.1999.10717512>
- Ludwig, B. (2002). Whence Public Right? The Role of Theoretical and Practical Reasoning in Kant's *Doctrine of Right*. I M. Timmons (red.), *Kant's Metaphysics of Morals*. Oxford: Oxford University Press.
- Maliks, R. (2014). *Kant's Politics in Context*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199645152.001.0001>
- Maus, I. (1994). *Zur Aufklärung der Demokratietheorie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Mendus, S. (1992). Kant: 'An Honest but Narrow-Minded Bourgeois'? I H.-L. Williams (red.), *Kant's Political Philosophy* (s. 166–190). Chicago: The University of Chicago Press.
- Nozick, R. (1974). *Anarchy, State, and Utopia*. New York: Basic Books.
- O'Neill, O. (1989). *Constructions of Reason – Explorations of Kant's Practical Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139173773>
- Pedersen, J. (2016). Terskelteori og ulikhet. *Nytt norsk tidsskrift*, 33(4), 308–320. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2016-04-04>
- Pedersen, J. (2019a). Money talks – også i norsk politikk. *Nytt norsk tidsskrift*, 36(1), 7–20. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2019-01-02>
- Pedersen, J. (2019b). *Rettferdig fordeling og rettferdig skatt*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Peterson, J. (2008). Enlightenment and Freedom. *Journal of the History of Philosophy*, 46(2), 223–44. <https://doi.org/10.1353/hph.0.0021>
- Pettit, P. (1997). *Republicanism – A Theory of Freedom and Government*. Oxford & New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/0198296428.001.0001>
- Piketty, T. (2020). *Capital and Ideology*. Cambridge & London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Rawls, J. (2003). *Rettferdighet som rimelighet – En reformulering*. Oslo: Pax forlag.
- Ripstein, A. (2009). *Force and Freedom – Kant's Legal and Political Philosophy*. Cambridge, MA: Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/9780674054516>
- Rosen, A.D. (1993). *Kant's Theory of Justice*. Ithaca & London: Cornell University Press. <https://doi.org/10.7591/9781501718717>

- Stilz, A. (2009). *Liberal Loyalty – Freedom, Obligation, and the State*. Princeton & Oxford: Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400830701>
- Thiele, U. (2008). Demokratischer Pazifismus – Aktuelle Interpretationen des ersten Definitivartikels der Kantischen Friedensschrift. *Kant-Studien*, 99(2), 180–199. <https://doi.org/10.1515/kant.2008.012>
- Varden, H. (2006). Kant and Dependency Relations: Kant on the State's Right to Redistribute Resources to Protect the Rights of Dependents. *Dialogue: Canadian Philosophical Review*, 45(2), 257–284. <https://doi.org/10.1017/s0012217300000561>
- Varden, H. (2008). Kant's Non-Voluntarist Conception of Political Obligations: Why Justice is Impossible in the State of Nature. *Kantian Review*, 13(2), 1–45. <https://doi.org/10.1017/s1369415400001217>
- Weinrib, E.J. (2003). Poverty and Property in Kant's System of Rights. *Notre Dame Law Review*, 78(3), 795–828.
- Weinrib, J. (2008). Kant on Citizenship and Universal Independence. *Australian Journal of Legal Philosophy*, 33, 1–25.
- Weinrib, J. (2010). What can Kant Teach us about Legal Classification? *The Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, 23(1), 203–231. <https://doi.org/10.1017/s0841820900004872>
- Weinrib, J. (2019). The Principles of Constitutional Reform. *Kantian Review*, 24(4), 631–651. <https://doi.org/10.1017/s1369415419000347>